

ГЕРМАНСКАЕ ПЫТАННЕ Ў ЗНЕСНЯЙ ПАЛІТЫЦЫ ВЯЛІКАБРЫТАНІІ (1979–1982 гг.)

Палітыка Вялікабрытаніі па германскім пытанні ў 1979–1982 гг. з'яўляецца праблемай амаль недаследаванай і актуальнай для гістарычнай навукі. Паколькі Вялікабрытанія з'яўлялася адной з чатырох краін, якія неслі адказнасць за пасляваенную Германію, то яна непасрэдна ўдзельнічала ў абмеркаванні і вырашэнні тых пытанняў, якія вызначалі гістарычную будучыню немцаў ФРГ і ГДР на працягу другой паловы XX ст.

Крыніцазнаўчую базу артыкула склалі дакументы Архіва знешняй палітыкі РФ і архіва М. Тэтчэр. Аўтар таксама выкарыстоўвала манаграфічныя даследаванні расійскіх, англійскіх і нямецкіх навукоўцаў, матэрыялы брытанскай прэсы, мемуарныя выданні палітычных дзеячаў таго часу. Даследаванне брытанскай палітыкі па германскім пытанні ў 1979–1982 гг. накіравана на выяўленне асноўных кірункаў супрацоўніцтва Вялікабрытаніі з дзвюма нямецкімі дзяржавамі ў дадзены перыяд, а таксама на вывучэнне германскай палітыкі першага ўрада М. Тэтчэр у 1980-я гг.

У маі 1979 г. да ўлады ў Вялікабрытаніі прыйшоў кабінет М. Тэтчэр. Неакансерватары пад кіраўніцтвам «жалезнай лэдзі» ажыццяўлялі кіраўніцтва краінай да лістапада 1990 г., вызначалі асноўныя кірункі і прыярытэты ўнутранай і знешняй палітыкі Вялікабрытаніі. У 1989–1990 гг. ураду М. Тэтчэр прыйшлося прымаць непасрэдны ўдзел у вырашэнні германскага пытання і вызначэнні далейшага лёсу нямецкага народа. Сацыял-дэмакратычны ўрад ФРГ з 1974 г. і да 1982 г. узначальваў канцлер Г. Шміт. Кіраўніцтва ФРГ у перыяд з 1979 г. па 1982 г. разглядала германскае пытанне як неактуальнае і лічылася з існаваннем на геапалітычнай карце Еўропы дзвюх нямецкіх дзяржаў – ФРГ і ГДР.

У маі 1979 г. першым еўрапейскім дзяржаўным лідарам, з якім М. Тэтчэр сустрэлася пасля свайго абрання на пасаду прэм'ер-мі-

ністра, быў канцлер ФРГ Г. Шміт. Візіт Г. Шміта быў запланаваны яшчэ пры лейбарысцкім урадзе Дж. Калагэна. Сярод кансерватараў, якія прыйшлі да ўлады, былі сумненні наконт неабходнасці прымаць візіт лідара сацыял-дэмакратычных сіл ФРГ. Асабіста М. Тэтчэр выказалася за сустрэчу з Г. Шмітам, паколькі лічыла свае погляды на міжнародную эканоміку блізкімі да поглядаў канцлера і імкнулася абмеркаваць з ім шэраг надзённых праблем ЕЭС [20, р. 34]. Падчас візіту нямецкай дэлегацыі ў Лондан былі праведзены перамовы таксама паміж міністрамі замежных спраў Вялікабрытаніі і ФРГ – П. Карынгтанам і Г.Д. Геншэрам. 10 мая 1979 г. М. Тэтчэр арганізавала ў рэзідэнцыі брытанскіх прэм'ер-міністраў (Даўнінг-стрыт, 10) вячэру ў гонар Г. Шміта. У сваёй прамове яна вылучыла шэраг агульных інтарэсаў Вялікабрытаніі і ФРГ дадзеным этапе, а менавіта: 1) сумеснае членства ў НАТА; «мы маем агульны інтарэс у дасягненні ваеннага балансу паміж Усходам і Захадам, паколькі мы падзяляем пункт погляду, што такі баланс будзе садзейнічаць усталяванню і захаванню стабільнасці і міру ў Еўропе» [19], – выказала сваю думку М. Тэтчэр; 2) агульныя інтарэсы абедзвюх дзяржаў у рамках ЕЭС. М. Тэтчэр лічыла недапушчальным той факт, што Вялікабрытанія плаціла «львіную долю» [14] у бюджэт Супольнасці, атрымоўваючы адтуль значна менш для задавальнення сваіх нацыянальных патрэб. Г. Шміт стаўчы ставіўся да пазіцыі М. Тэтчэр наконт скарачэння долі Вялікабрытаніі ў фарміраванні бюджэту ЕЭС, аднак адначасова асцерагаўся павышэння выдаткаў ФРГ, таму выказваўся па гэтым пытанні даволі завуаліравана, не наклікаючы незадавальненне М. Тэтчэр, але і не даючы канкрэтных абяцанняў.

Многіх цікавіла, як складуцца адносіны паміж сацыял-дэмакратам Г. Шмітам і кансерватарам М. Тэтчэр. Сам канцлер ФРГ ахарактарызаваў гэтыя адносіны як «добрыя, заснава-

ныя на шырокім полі агульных інтарэсаў і ўзаемаразумення» [14]. Актыўнае абмеркаванне разгарнулася таксама па пытаннях ваенна-палітычнай сферы. Г. Шміт адзначыў, што асаблівае міжнароднае становішча Германіі – існаванне ФРГ і ГДР – робіць немцаў больш адчувальнымі да змен у адносінах Усход–Заход, чым іншыя народы Еўропы. Канцлер, як і М. Тэтчэр, лічыў, што ў дадзенай сферы мэтай з’яўляецца дасягненне ваеннай раўнавагі паміж НАТА і АВД, калі «ты ведаеш, што здольны стрымаць любога, хто захоча цябе атакаваць» [14].

У Боне ў канцы кастрычніка 1979 г. адбылася чаговая сустрэча М. Тэтчэр і Г. Шміта. У склад брытанскай дэлегацыі таксама ўвайшлі міністр замежных спраў П. Карынгтан, міністр фінансаў Дж. Хаў, міністр абароны Ф. Пім і міністр сельскай гаспадаркі П. Уолкер. У Боне абмяркоўваліся пытанні бяспекі, узаемаадносін Усход–Заход, а таксама праблемы ЭЭС. Па выніках сустрэчы М. Тэтчэр назвала Г. Шміта палітыкам, «найбольш разумеючым» праблемы Вялікабрытаніі з ЭЭС, аднак канцлер у той жа час падкрэсліў, што дадзенае пытанне немагчыма вырашыць на ўзроўні Вялікабрытаніі і ФРГ, гэта патрабуе сустрэчы ўсіх членаў ЭЭС [15]. 28 сакавіка 1980 г. па выніках чарговай сустрэчы М. Тэтчэр адначыла, што паміж Вялікабрытаніяй і ФРГ не існуе праблем, а ўзаемаразуменне толькі паглыбляецца. На гэтай жа сустрэчы Г. Шміт выступіў з прапановай рэфармавання сістэмы фарміравання бюджэту ЭЭС. На яго думку, доля кожнага члена Супольнасці павінна вызначацца на аснове паказчыкаў ВУП, што дапаможа Вялікабрытаніі вырашыць праблемы з ЭЭС [16]. На перамовах 1980 і 1981 гг. узаемаразуменне паміж М. Тэтчэр і Г. Шмітам па пытаннях міжнароднай палітыкі толькі паглыблялася. У сферы знешняй палітыкі канцлер цалкам падтрымаў «двайное» рашэнне НАТА ад 12 снежня 1979 г. аб мадэрнізацыі ядзернай зброі [17], а таксама заверыў М. Тэтчэр, што калі перамавы з СССР па раззбраенні ў Жэневе не прывядуць да жадаемага выніку, то ўрад ФРГ размесціць на сваёй тэрыторыі ядзерную зброю НАТА сярэдняга радыуса дзеяння [18]. Абедзве краіны выказаліся за цеснае супрацоўніцтва з ЗША [4]. На той час Вялікабрытанія і ФРГ з’яўляліся сур’ёзнымі ваенна-палітычнымі саюзнікамі. На тэрыторыі зямель Ніжня Саксонія і Паўночны Рэйн-Вестфалія размяшчаліся 55 тыс. сухапутных войск Вялікабрытаніі і 11 тыс. служачых Каралеўскіх паветраных сіл (RAF), якія фарміравалі Брытанскую Рэйнскую армію (BAOR) на тэрыторыі ФРГ. На 1981 г. 75 % англійскіх баявых самалётаў знаходзіліся на тэрыторыі Вялікабрытаніі, астатнія 25 % – на тэрыторыі ФРГ. Яны ўваходзілі ў склад 12 эскадрылляў: чатыры эскад-

рылі «Ягуараў», па дзве «Баканіраў», «Фантомаў» і «Харыераў» [6, с. 97]

У 1979–1982 гг. паглыбілася і эканамічнае супрацоўніцтва Вялікабрытаніі і ФРГ. Толькі ў 1979 г. тавараабарот паміж дзвюма краінамі вырас на 60 %, Англія з’яўлялася чацвёртым буйнейшым экспарцёрам нафты для ФРГ [3]. У 1980 г. ФРГ заняла ў брытанскім экспарце месца ЗША і стала галоўным рынкам для англійскіх тавараў [7, с. 78]. У 1982 г. на Англію прыходзілася 10 % экспарту ФРГ, па аб’ёме прыватных інвестыцый з Заходняй Германіі Вялікабрытанія ўваходзіла ў першую дзясятку. ФРГ таксама стала буйнейшым аб’ектам укладання англійскага прыватнага капіталу [2]. Менавіта ФРГ садзейнічала прыняццю ў 1982 г. рашэння аб кампенсацыі Вялікабрытаніі яе выдаткаў на карысць ЭЭС у памеры 2,4 млрд марак. Заходненямецкі аглядальнік «Франкфуртэр Рундшаў» так пракаменціраваў гэту падзею: «Было б няправільна выпіхнуць англічан з Супольнасці, але было б правільна не лічыць іх незамянімымі і не прадастаўляць ім надалей доўгатэрміновых асабістых прывілеяў» [1]. Гэта ў чарговы раз пацвердзіла, што салідарнасць Бона з Лонданам у гэтым пытанні мае свае межы.

Вялікабрытанія рэалістычна ацэньвала геапалітычную ролю Германіі, у прыватнасці ФРГ, на кантынэнце. У Лондане Германію разглядалі як найбольш сур’ёзнага гістарычнага праціўніка Расіі, а затым і СССР. Пасля падзелу Германіі на ФРГ і ГДР СССР, узмацняючы бяспеку на заходняй мяжы АВД, павінен быў прымаць у разлік інтарэсы ЗША і блока НАТА. Германія аказалася на мяжы супрацьстаяння двух блокаў, і яе лёс апынуўся ў залежнасці ад узаемаадносін СССР і ЗША, АВД і НАТА, Усходу і Захаду. Калі СССР праявіў агрэсію ў адносінах да Афганістана, адносіны паміж звышдзяржавамі рэзка пагоршыліся, і запланаваная сустрэча Г. Шміта і Э. Хонэкера сарвалася [12]. У пачатку 1980-х гг. Вялікабрытанія разглядала Г. Шміта як вельмі вопытнага палітычнага лідара Еўропы, чья партыя доўгі час вяла справы з камуністамі ГДР. ФРГ з’яўлялася «перадавой дзяржавай на лініі абароны НАТА, найбольш адчувальнай, але адначасова і найбольш важнай у стратэгічным плане» [13]. Лондан разглядаў імкненне Г. Шміта захаваць адносіны з Усходам, асабліва з ГДР, як «цалкам законны нямецкі інтарэс» [13]. Кожны крок канцлера ФРГ, які мог садзейнічаць змяншэнню напружанасці паміж Усходам і Захадам, адначасова ўзмацняў бяспеку нямецкага народа. На думку Вялікабрытаніі, Г. Шміт пасля «двайнога рашэння» НАТА і падрыхтоўкі заходняга блока да разгортвання ў Еўропе амерыканскіх ракет сярэдняга радыуса дзеяння павінен быў выступіць у ролі пасрэдніка паміж Усходам і Захадам. Нямецкі канцлер, з аднаго боку, мог паспрабаваць пераканаць Крэмль у

тым, што менавіта дзеянні СССР прывялі адносіны Захаду і Усходу на нізкі ўзровень пачатку 1980-х г. З другога боку, Г. Шміт мог садзейнічаць змякчэнню пазіцыі ЗША ў адносінах да СССР [13]. Усё гэта, зразумела, адпавядала б інтарэсам падзеленага нямецкага народа. Тэма адносін паміж Усходам і Захадам пастаянна абмяркоўвалася на англа-заходнегерманскіх сустрэчах: 31 кастрычніка 1979 г., 26 лютага 1980 г., 16–17 лістапада 1980 г. у Боне і 12 мая 1979 г., 27–28 сакавіка 1980 г., 12 мая 1981 г., 19 сакавіка 1982 г. у Лондане і яго ваколцах.

У пачатку 1980-х г. у Вялікабрытаніі лічылі германскае пытанне нявырашаным, паколькі пасля Другой сусветнай вайны не была падпісана мірная дамова. Існуючы падзел Германіі ў Лондане разглядалі як праめжкавае становішча. Лідары ГДР выступалі з ідэяй стварэння адзінай сацыялістычнай Германіі, ФРГ імкнулася да правядзення ўсегерманскіх выбараў, спадзеючыся на перамогу партый заходняй дэмакратыі [21]. Вялікабрытанія, нягледзячы на негатыўнае стаўленне ўрада М. Тэтчэр да самой ідэі сацыялізму, павінна была развіваць адносінны з ГДР. Эканамічны і культурны кірункі былі галоўнымі ў англа-ўсходнегерманскім супрацоўніцтве. Англійскі пасол у Берліне П. Фостэр ахарактарызаваў у 1979 г. двухбаковыя адносінны як слабыя. Кіраўнік знешнепалітычнага аддзела Палітбюро ГДР Г. Аксэн не адгукнуўся на прапанову Лондана наведць Вялікабрытанію ў 1979 г. і атрымаў паўторнае запрашэнне на 1980 г., але прыехаў толькі ў чэрвені 1981 г. [8]. У 1980 г. Лондан наведалі міністр замежнага гандлю і міністр буйной прамысловасці ГДР, а 4–6 лістапада адбыўся візіт дзяржміністра па замежных справах Вялікабрытаніі П. Блэйкера ў ГДР. П. Блэйкер правёў перамовы з міністрам замежных спраў Усходняй Германіі О. Фішэрам, падчас якіх былі абмеркаваны пытанні адносін паміж Усходам і Захадам, а таксама перспектывы еўрапейскай бяспекі і супрацоўніцтва [9]. У ліпені 1980 г. Э. Хонэкер выказаў шкадаванне па прычыне таго, што ўзаемаадносінны Вялікабрытаніі і ГДР «яшчэ не прывялі да такога шырокага адзінадушша па асноўных пытаннях двухбаковых і шматбаковых адносін, якое ўжо ўсталювалася паміж Францыяй і ГДР» [5, с. 98]. Асноўнай прычынай адносна нізкага ўзроўню англа-ўсходнегерманскага палітычнага супрацоўніцтва з'яўлялася актыўная падтрымка брытанскім кіраўніцтвам ваенных планаў ЗША і ФРГ па размяшчэнні крылатых ракет у Заходняй Еўропе.

У снежні 1981 г. адбылася сустрэча Э. Хонэкера і Г. Шміта каля Вэрбэлінзэе. Англічане разглядалі паляпшэнне адносін паміж ФРГ і ГДР як адну з мэт Масквы на дадзеным этапе, бо гэта павінна было папулярызаваць ідэю разрадкі ў кіруючых колах ФРГ і пасеяць разлад паміж

саюзнікамі НАТА. ГДР, на думку Лондана, была непасрэдна зацікаўлена ў паляпшэнні адносін з ФРГ з-за эканамічных і фінансавых ільгот, па прычыне неабходнасці паляпшэння іміджу кіраўніцтва ўнутры ГДР, а таксама для ўзмацнення міжнароднага аўтарытэту Усходняй Германіі [10]. Асноўнымі мэтамі ФРГ у наладжванні адносін з ГДР былі змякчэнне ўмоў для наведвання ўсходніх немцаў у ФРГ, а таксама паляпшэнне матэрыяльнага становішча шырокіх мас насельніцтва ГДР.

Эканамічныя адносінны паміж Англіяй і Усходняй Германіяй развіваліся марудна і нераўнамерна. Экспарт Вялікабрытаніі ў ГДР на працягу 1980 г. не павялічыўся, і гандэвы баланс застаўся неспрыяльным для англійскай эканомікі. Англійскія фірмы не змаглі заключыць значных кантрактаў з усходнегерманскімі партнёрамі, і ў 1981 г. Вялікабрытанію на рынках ГДР апырэдзілі Францыя, ФРГ, Аўстрыя і Японія. Экспарт Вялікабрытаніі ў ГДР у 1981 г. склаў 83 млн ф. ст., а ў 1982 г. толькі 62 млн [11]. Аснову брытанскага экспарту складала электратэхніка і транспартнае абсталяванне. ГДР вывозіла ў Вялікабрытанію сталёны пракат (25 % усходнегерманскага экспарту дадзенай прадукцыі), оптыку, хімічную прадукцыю [5, с. 99]. У Лондане разумелі, што палітычныя адносінны з ГДР шмат у чым вызначаюць эканамічныя прыярытэты краіны [10]. З канца 1981 г. ГДР вымушана была павялічыць пастаўкі каменнага вугалю і нафты з заходніх краін, паколькі Польша скараціла экспарт каменнага вугалю, а СССР паменшыў на 10 % пастаўкі нафты ў ГДР і краіны Усходняй Еўропы па ільготных тарыфах. Вялікабрытанія валодала значнымі запасамі каменнага вугалю, а таксама вяла распрацоўкі па здабычы нафты ў Паўночным моры. Відавочна, што палітычныя адносінны з ГДР прадвызначалі поспех або няўдачу англійскіх тавараў на рынках Усходняй Германіі ў будучыні. У гісторыю ўвайшло вызначэнне, паводле якога Вялікабрытанія не мае вечных ворагаў або вечных сяброў – яна мае толькі свае нацыянальныя інтарэсы. У сітуацыі з Усходняй Германіяй Англія, кіруючыся сваімі эканамічнымі інтарэсамі, вымушана была прызнаць, што «ГДР – гэта рэальнасць, стабільная і эканамічна магутная дзяржава... якая аказвае вялікі ўплыў на еўрапейскую палітыку» [10]. Разам з тым, урад М. Тэтчэр лічыў, што Вялікабрытанія павінна далучыцца да ФРГ у закліках да дэмакратызацыі рэжыму ў ГДР.

Такім чынам, пазіцыя Вялікабрытаніі па германскім пытанні ў гады першага ўрада М. Тэтчэр вызначалася нацыянальнымі эканамічнымі і ваенна-палітычнымі інтарэсамі краіны. Брытанскае кіраўніцтва ўлічвала геапалітычныя рэаліі на кантынэнце і імкнулася будаваць выгадныя для сябе адносінны з двюма нямецкімі дзяржавамі. Супрацоўніцтва Лондана з Бонам знахо-

дзілася на значна больш высокім узроўні, чым англа-ўсходнегерманскія адносіны. Гэта тлумачыцца шырокім спектрам палітычных, эканамічных і ваенных сувязей, якія лучылі Вялікабрытанію і ФРГ у рамках ЕЭС і НАТА. Адносіны з ГДР будаваліся на аснове эканамічных інтарэсаў абедзвюх дзяржаў і мелі дваісты характар, паколькі кіраўніцтва САПГ даволі негатыўна ставілася да ваенна-палітычнага курсу Англіі ў Еўропе і на падставе гэтага стрымлівала паглыбленне эканамічных адносін. Нягледзячы на рэалістычны падыход да германскай праблемы і прызнанне існавання дзвюх нямецкіх дзяржаў, Вялікабрытанія не лічыла германскае пытанне канчаткова вырашаным, паколькі пасля Другой сусветнай вайны з Германіяй не была падпісана мірная дамова.

Літаратура і крыніцы

1. АЗП РФ. – Фонд 757. – В. 27. – П. 155. – Спр. 38. – Л. 83.
2. АЗП РФ. – Фонд 757. – В. 27. – П. 155. – Спр. 38. – Л. 85.
3. АЗП РФ. – Фонд 757. – В. 25. – П. 143. – Спр. 43. – Л. 38.
4. АЗП РФ. – Фонд 757. – В. 25. – П. 143. – Спр. 43. – Л. 81.
5. Ахтамзян, А.А. Внешняя политика Германской демократической республики / А.А. Ахтамзян, Ю.В. Родович. – М.: 1986. – 126 с.
6. Колосов, Г.В. Военно-политический курс Англии в Европе / Г.В. Колосов. – М.: Наука, 1984. – 240 с.
7. Лебедев, А.А. Очерки британской внешней политики (60–80-е гг.) / А.А. Лебедев. – М.: Международные отношения, 1988. – 304 с.
8. Foreign and Commonwealth Office. Diplomatic report No. 94/80. German Democratic Republic: Annual review for 1979 / Archive (FCO) [Electronic resource]. – Mode of access: www.margaretthatcher.org/document/C1A1986C09B549D0BD3DA59582C5BB61.pdf. – Date of access: 15.11.2010.
9. Foreign and Commonwealth Office. Diplomatic report No. 27/81. German Democratic Republic: Annual review for 1980 / Archive (FCO) [Electronic resource]. – Mode of access: www.margaretthatcher.org/document/7009D8445F24493EB8B876B752FC5610.pdf. – Date of access: 15.11.2010.
10. Foreign and Commonwealth Office. Diplomatic report No. 23/82. German Democratic Republic: Annual review for 1981 / Archive (FCO) [Electronic resource]. – Mode of access: www.margaretthatcher.org/document/5C13ED99B2EE4FCFA104134EE5DC7B19.pdf. – Date of access: 15.11.2010.
11. Foreign and Commonwealth Office. Diplomatic report No. 25/83. German Democratic Republic: Annual review for 1982 / Archive (FCO) [Electronic resource]. – Mode of access: www.margaretthatcher.org/document/99B4677961234019B51DFBABD1039E49.pdf. – Date of access: 15.11.2010.
12. Hanrieder, W.F. Germany, America, Europe: forty years of German foreign policy / W.F. Hanrieder. – Yale University, New Heaven and London, 1989. – 509 p.
13. Herr Schmidt in the middle // The Times. – 1981. – November 23. – P. 9.
14. Joint Press Conference with West German Chancellor (Helmut Schmidt), 1979 May 11 [Electronic resource]. – Mode of access: www.margaretthatcher.org/document/104081. – Date of access: 15.11.2010.
15. Joint Press Conference with West German Chancellor (Helmut Schmidt), 1979 October 31 [Electronic resource]. – Mode of access: www.margaretthatcher.org/document/104159. – Date of access: 15.11.2010.
16. Joint Press Conference with West German Chancellor (Helmut Schmidt), 1980 March 28 [Electronic resource]. – Mode of access: www.margaretthatcher.org/document/104338. – Date of access: 15.11.2010.
17. Joint Press Conference with West German Chancellor (Helmut Schmidt), 1981 May 12 [Electronic resource]. – Mode of access: www.margaretthatcher.org/document/104646. – Date of access: 15.11.2010.
18. Joint Press Conference with West German Chancellor (Helmut Schmidt), 1982 March 19 [Electronic resource]. – Mode of access: www.margaretthatcher.org/document/104898. – Date of access: 15.11.2010.
19. Speech at dinner for West German Chancellor (Helmut Schmidt), 1979 May 10 [Electronic resource]. – Mode of access: www.margaretthatcher.org/document/104080 <<http://www.margaretthatcher.org/document/104080>>. – Date of access: 15.11.2010.
20. Thatcher, M. The Downing Street Years / Margaret Thatcher. – New York, Harper Collins Publishers, 1993. – 914 p.
21. Two carps in a pond of pike // The Times. – 1981. – December, 12. – P. 7.

Summary

This article is devoted to the research on the British policy towards German question at the 1st M. Thatcher's government in 1979–1982. The author studied the main vectors of West German and British economic, political and military cooperation in EEC and NATO, defined the priorities in British-East German relations. The estimate of British policy on German question is made taking into consideration historical, geopolitical and strategic factors which had their influence on British foreign affairs on the given problem.

Паступіў у рэдакцыю 08.02.2011 г.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ